

МЕДИЈИ, СУПКУЛТУРА И КРИМИНАЛИТЕТ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Резиме: Под криминалитетом се подразумева свеукупност криминалних радњи на неком подручју. То је феномен који представља типичан пример друштвене девијације, којом се угрожавају опште хумане вредности и цивилизацијска достигнућа. Криминалитет је веома стара и комплексна појава, која у својој сложености не може бити искључива, већ се мора третирати и сагледавати кроз призме филозофских, социолошких, економских, психолошких и правних аспеката. Кроз историју су средства информисања увек показивала огромно интересовање за криминал, починиоце кривичних дела, односно за правду као вредносно начело и за казну као средство за заштиту друштва, јавног интереса и добра, које имају за сврху поправљање самога починитеља кажњивог дела. У новије време медији имају велику улогу у обавештавању чланова друштва о криминалним догађајима, који на њих могу утицати на директан или индиректан начин. Од начина перцепције јавности, настаје и друштвена „конструкција криминала“, а тиме и друштвена реакција на овај антидруштвени феномен. У последњих неколико година, о везама између mass медија и криминалитета бави се тзв. „криминологија култура“. Криминологија култура на самом почетку свог развоја имала је акценат на анализи медија. Ова хибридна грана криминологије такођер се наслања на традицију етнографских студија, које истраживачу омогућавају да прати динамику узрочно последичних веза између криминалитета, културе и субкултуре.

Кључне речи: криминалитет, медији, криминологија култура, супкултура

Увод

Неспорно је да је криминалитет појава која је веома стара. Као облик девијантног понашања, присутна је током читаве историје људског друштва. Она заправо представља историјску категорију, која је наравно у својој еволуцији мењала облике изражавања, усклађујући их са временом живљења и карактером друштва. Ради се о феномену који је високо адаптибилан, те управо због те своје особености одолева различитим социоекономским и политичким вари-

* zdjbjelajac@gmail.com

јацијама. Овај специфични глобални феномен предмет је истраживања не само криминолога, већ и експерата из разних научних дисциплина, јер својим импликацијама остварује утицај на готово све видове друштвеног и јавног живота. Поред тога, као антидруштвена појава, организовани криминалитет, има изузетну инвентивност и способност, да ствара и користи услове за инфилтрирање у легалне структуре друштва, вешто се адаптирајући на конкретну друштвенополитичку и економску ситуацију, и то не само у националним, него и у наднационалним оквирима.

Научнотехнолошки развитак, упоредо са тим што је покренуо снаге које интегришу нашу планету у циљу квалитетнијег живота њених становника, створио је услове и омогућио претпоставке, појединцима са „друге стране закона“, да искористе одређене иновације у сврху организовања и вршења криминалних делатности. Заправо, дошли смо до евидентног парадокса или боље рећи раскорака у развоју друштва, у којем наша свакидашњица обилује низом контрадикторности. С једне стране имамо импозантан помак у цивилизацијском и научнотехнолошком погледу, до неслућених размера, а с друге стране имамо најмрачније и најбизарније појаве као продукт организованих криминалних активности, превасходно мотивисаних економским разлозима. У ХХИ веку, у којем је човечанство суочено са бројним изазовима. Читаве мреже развијених и добро организованих, високософистицираних криминалних група, свих нација и боја, у циљу стицања профита, баве се различитим „уносним пословима“, посебно оних који обезбеђују велику добит, као што су, трговина наркотицима, трговина оружјем, трговина људима и др. Криминалци у доба глобализације, како га често поједини аналитичари одређују, „лутају“ електронским мрежама, уз помоћ високо развијених технологија „перу“ велике количине новца и као нека невидљива снага, повлаче точак цивилизације уназад, ка путу деградације досадашњих епохалних цивилизацијских достигнућа. Застрашивање, насиље, силовање, убиства, сексуална експлоатација поробљених жена и девојчица, изнуђивање, масовна продаја наркотика, корупција и остале криминалне радње, постају део наше сурове свакидашњице. При том „отуђење човека од човека“¹ присутно је више него икада пре.

У ХХИ веку пуном изазова и неизвесности по друштво у целини, масовни медији имају сугестивно дејство на савременог човека и утичу између осталог на креирање различитих ставова људи, па и оних о криминалу. Масовни медији у датом контексту могу имати позитивну и негативну улогу. Позитивна улога би се огледала у томе да: масовни медији могу утицати на перцепцију јавности о криминалу као штетној друштвеној појави; масовни медији могу бити у функцији обезбеђивања и прикупљања информација у вези криминала; масовни медији могу утицати на убрзавање процесуирања кривичних предмета; масовни медији могу имати контролну улогу у истражним радњама полиције и уопште надзору рада субјеката за борбу против криминала; масовни медији могу потенцирати програме који едукују јавност о превенцији криминала и

¹ Жељко Бјелајац, „Алијенација човека у ери научнотехнолошког развоја и глобализације као узрок пораста и разноликости организованог криминала“, *Култура полиса, год. XI (2014), бр. 25*, Култура – Полис, Нови Сад, Институт за европске студије, Београд, 2014, стр. 385-396.

техникама за његово спречавање; масовни медији могу промовисати политику „одвраћања“ од криминалног понашања; масовни медији могу бити у функцији заштите жртве и превенцији виктимизације, и др.

Масовни медији са друге, стране веома често имају улогу „промотера“ криминала, која се огледа кроз: фокусирање на сензационалистичка извештавања која дају „искривљен“ поглед на злочин и жртву; промовисање насиља, наркоманије, сексуалног злостављања, алкохолизма, неморала и др.; афирмисање криминалаца као позитивних савремених јунака са којима се треба поистоветити; дистрибуцију филмова, игрица и других садржаја у којима доминира екстремни насилнички криминалитет; неселективна, шокантна извештавања о бруталним злочинима која могу деловати узнемиравајуће и унети панику и страх, итд.

Нарочито током последње две деценије савремено друштво суочено је са изазовима у погледу девијантног понашања младих, што доприноси порасту и разноликости криминала. Традиционална криминолошка објашњења постала су недовољна, те су уследили позиви за новим приступима како би се боље разумео криминал као веома сложена појава. Нова истраживања су истовремено отворила и нове могућности у контексту перцепције и перспективе криминала као глобалног феномена. Тако је и настао нови концепт у поимању криминалитета, назван „културална криминологија“². То је теоријски, методолошки и интервенционистички приступ проучавања криминалитета и девијантности, заснован у Великој Британији и САД-у, који наглашава значај укључивања културне димензије у контексту схватања криминалитета. „Културална криминологија“ обухвата бројне и разноврсне теме, као што су: омладина као облик поткултурног груписања; употреба наркотика, алкохола и др.; стил, култура медија, друштвени надзор, банде и улична култура, контрола криминала и још много тога. У оквиру овог приступа, смештени су посебни изазови теоретисања и проучавања криминалитета у савременом друштву.

Медији и криминалитет

Живот човека у савременом друштву одликује постојање сложене и многоструке поделе рада, па је и његова самосвест само мањим делом утемељена на непосредном искуству, а већим делом почива на информацијама које дели са осталим припадницима заједнице. Филозофи зато кажу да савремени човек живи у свету који познаје углавном „из друге руке“, посредством медија, а не на основу властитог непосредног искуства. Као да и овде важи она класична Русоова максима да се човек рађа слободан, али да је свуда у ланцима.³ Однос према спољном свету и према самом себи све се више остварује посредством

² У употреби су и изрази „криминологија култура“ и „културна криминологија“, а према Секцији за криминологију српског удружења за кривичноправну теорију и праксу користимо израз „културална криминологија“.

³ Биљана Продовић, „Утицај медија на ставове и понашање човека- Медији и морална паника“ у: *Криза и перспективе знања и науке, Зборник радова са научног скупа „Наука и савремени универзитет“*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр. 380-391.

масовних средстава комуникације. У масовној комуникацији битну улогу имају медији, који настоје да нас информишу, забаве или убеду. Својим навикама, очекивањима и интересовањима ми повратно утичемо на медије.⁴ Масовни медији⁵ су, дакле, незаобилазан чинилац промена у друштву, које, с друге стране, мењају улогу медија. Медији, односно медијски садржаји доприносе да појединац одреди себе и своје понашање у односу на друге – онако како су они медијски представљени. Тако медији помажу да појединац позиционира и одреди себе у односу на друге и боље се оријентише у стварним друштвеним ситуацијама. Другим речима, начин на који ћемо играти своју друштвену улогу и на који реализујемо себе, делом је зависан од грађе добијене из медија.⁶ Средства масовног комуницирања имају свој утицај и на мишљења, ставове, систем вредности, стил живота, и понашање публике. Питање које се поставља није да ли медији делују или не делују; питање је колико и како делују на свест и понашање.⁷ Истраживања показују да је можда и потцењен утицај медија и њихове пропаганде у савременом свету. Преносиоци информација као што су телевизија, радио, штампа, филм управљени су према хетерогеном, анонимном и релативно бројном аудиторијуму и рафинирано и отворено утичу на функционисање модерног друштва. Но њихов утицај је нарочито интензиван у односу на емоционално незреле и неформирани личности, као што су малолетници, којима могу наметнути перцепцију искривљене реалности и императиве за поистовећивање са разним савременим „јунацима“, а претежно са онима из „филмског насиља“.

Обично се полази од становишта да се утицај масовних медија на криминалитет може испољити на двојак начин. С једне стране, објективно извештавање делује позитивно, док с друге стране, са сензационалистичким присту-

⁴ Џозеф Девио (енг. *Joseph A DeVito*), *Human Communication-the Basic Course*, Longman, 1997, p.3

⁵ Масовни медији су релативно нова друштвена појава, постоје свега неколико стотина година. Масовни медији – (мас-медији) су сложен појам за означавање система јавног информисања, који служи за преношење вести и уопште аудио-визуелних садржаја, у сврху обавештавања, образовања и забаве великог броја људи, тј. најширих слојева становништва. Да би неко техничко средство постало масовни медиј, оно мора не само омогућавати комуницирање посредством техничких система и успостављање непосредног односа између комуникатора и његове публике него оно такође мора стварно бити употребљено у комуницирању једног извора са великим (масовним) бројем особа. Опширније о томе видети: Фирдус Џинић, *Наука о комуницирању*, Савремена администрација, Београд, 1978, стр. 67. Масовни медији, не само што зависе од писмености и образовања, они и утичу на њихово ширење. Потребне човека за масовним медијима расту упоредо са његовим образовањем (*Schramm, W, Men, messages and media: I look at human communication, Harper and Row Publishers Inc. New York, 1973*). Преузето из: Биљана Продовић, „Утицај медија на ставове и понашање човека- Медији и морална паника“, у: *Криза и перспективе знања и науке, Зборник радова са научног скупа „Наука и савремени универзитет“*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр. 380-391.

⁶ Биљана Продовић, „Утицај медија на ставове и понашање човека- Медији и морална паника“, у: *Криза и перспективе знања и науке, Зборник радова са научног скупа „Наука и савремени универзитет“*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2011, стр.380-391.

⁷ Фирдус Џинић, Љиљана Бачевић, *Масовно комуницирање у СР Србији*, БИГЗ, Београд, 1977, стр. 211-212.

пом неком догађају, медији могу негативно утицати на могућности друштва да се успешно бори против криминалитета, чиме се друштво нехотице ставља у инфериоран положај. У ери глобализације криминала, примарне опасности по модерно друштво, *mass* медији би требали да „играју“ једну од водећих улога у домену политике сузбијања криминалитета. Међутим, њихов допринос ће бити контрапродуктиван уколико и даље промовишу романтизоване медијске слике криминалаца.

Медији, али и новинари као неизоставни део медија представљају „очи и уши“ јавности. Као сведећи адвокат народа, требало би да пазе и воде рачуна о људима који им верују. Међутим... Средства масовних комуникација, у непрестаној трци за сензационализмом, не либе се објављивања злочина међу малолетницима, иако упознати са чињеницом да у великој мери утичу на развијање свести малолетника, на садржај њихових мисли и у крајњем случају на њихова криминална дела презентовањем садржаја који су препуни злочина, криминала и крви. Такође, деца проводе доста времена у гледању телевизијских програма, тако да, желели ми то или не, поједине сцене остају у њиховој подсвести. Гледање вестерн филмова, трилера и читање крими – романа, онога што се некада звало шунд, изазива у младима потребу опонашања јунака из филмова и романа.⁸ Немали је број случајева настанка банди са именима и радњама која су истоветна са именима и радњама поменутих филмова. Набављање костима и опреме које би им послужило за што вернију копију филма, повлачи за собом пљачкање сопствене или породице из суседства. Није искључено ни разбојничко понашање како би се остварио жељени циљ. Та иста деца, у својој игри користе право оружје, те увек има повређених и рањених. Њихово оправдање за такве поступке јесте да се то исто десило на филму, они су видели. Наравно, телевизија је тек секундарни чинилац у развоју криминалистичке свести код малолетника. Примарни могу бити дезорганизована, расстројена породица или пак генетичке предиспозиције. Међутим, заслуге медија се не могу искључити нити занемарити. Управо из тог разлога, медијски садржај се треба преиспитати, јер као што је већ наведено, медији имају етичку и моралну одговорност према својој публици, ма каква она била и ма којој старосној групи припадала.⁹

Евидентно је да је технолошки напредак до драматичних размера повећао могућност забаве уз насиље. Некада је телевизија, била једини извор доступних насилних садржаја, а критични тренутак био је појава интернета, посебно када говоримо о доступности насилних садржаја деци. Заправо ТВ и Интернет су постали „заменски родитељи и васпитачи деци“, која једним кликом на дугме могу запловити у сурови виртуелни свет насиља, криминала и „изврнутих“ друштвених вредности. Убиства, самоубиства, физички обрачуни са телесним повредама, насилна дела, несреће и природне катастрофе, само су мали део опасног виртуелног амбијента, коме деца све више и чешће потпадају

⁸ Јелена Ристевски, „Утицај медија на малолетничку делинквенцију у Србији“, <http://www.stetoskop.info/Uticaj-medija-na-maloletnicku-delikvenciju-u-Srbiji-4663-s1-content.htm/13/04/2015>

⁹ Ibid

под негативне утицаје. Бројна истраживања су показала, да чак и цртани филмови доста утичу на подстицање криминала, јер су пуни насиља, а мала деца се као што је познато углавном поистовећују са ликовима из цртаних филмова и труде се да их опонашају. Научници тврде, да гледање телевизије код деце млађе од две године може успорити њихов когнитивни развој, те да би деца до две године требало забранити да гледају телевизију. Иначе мало је позната чињеница да је учесталост насиља у цртаним филмовима већа него у акционим филмовима.

Пошто је данас брз живот у „тренду“ и друштво тражи све више узбуђења, многи продуценти се труде да то и понуде аудиторijuму- узбуђење и брз живот, а то би могло да значи још и пуно оружја, убиства, тероризам... Када се тако нешто понуди гледаоцу, не мислим само на малу децу, него и на тинејџере, они у својим мислима стварају искривљену слику онога што је добро. Понекад помисле: „ Ако може он, могу и ја“. Тако долази до стварања идола, и враћам се на оно опонашање ликова, које имамо и у цртаним филмовима. Ни медији баш не изостају, јер веома често пишу о црној хроници, убиствима и преварама, и великим цифрама новца. Уколико су деца често окружена, оваквим причама, о новцу и тзв. „ лепом животу“, почињу да живе живот својих идола или бар покушавају.¹⁰

Насиље у медијима, акциони и хорор филмови обојени крвљу, не морају бити једини окидачи за подстицање криминала. Бројни ријалити програми,¹¹ односно медијски садржаји, који промовишу проституцију, алкохолизам, наркоманију, блуд и неморал, а у којима преовлађују вулгаризми, баналности и псовке, имају велику гледаност, и нарочито негативно могу утицати на децу предбурбертетске и бурбертетске доби. Актерима ових ријалити програма тзв. старлетата, спонзорушама, проституткама, даје се огроман публицитет, који прати за услове у којима живимо и значајна зарада (која у доброј мери премашује годишња примања, на пример професора универзитета или лекара). Девочице, које још увек немају изграђене критичке судове о вредносним критеријумима, за идоле несвесно узимају такве личности које испољавају антисоцијална понашања, која јесу најчешће у корелацији са појединим облицима криминала.

¹⁰ <https://kriminalitetinjegovioblici.wordpress.com/2014/05/11/uticaj-medija-i-filmova-na-pojave-kriminaliteta/14/04/2015>.

¹¹ Најновије истраживање праћења медијских садржаја, посебно ријалити програма у Србији показало је да се ови програми гледају у великој мери и да се све пикантерије прате у новинама и на интернету. Свакако да ово оптерећује буџет времена и слободно време које је на располагању појединцима, изузев оних који осећају жесток „дефицит“ слободног времена. Близу педесет испитаника изјавило је да им се ови програми допадају, вероватно због тога што 55% гледалаца има знатније да завири у туђу интиму. То је својеврстан знак да ови програми инспиришу исконску тежњу човека за војеризмом оних који своју интиму, некритички и без стида, износе на „пазар“. Чини се да је на делу својеврсно укидање стида, јер преовлађује баналност, псовка, вулгаризам, итд. Додуше, велики број испитаника то не одобрава, али се чини да су ипак у фази ишчекивања да се догоде неке ласцивне сцене, а поготово у фази срећног ишчекивања да ће се догодити секс. Такође истичу да би већина њих радо учествовала у неком ријалити програму, пре свега због новца. Подаци агенције Фактор плус из Београда. Узорак је био 1200 испитаника. Преузето из: Драган Коковић, „Култура у кризи и криза културе: случај Србије“, [https:// fedorabg.ac.rs/fedora/get/o:5050/bdef:Content/download,PDF, стр.6-7](https://fedorabg.ac.rs/fedora/get/o:5050/bdef:Content/download,PDF,стр.6-7).

Наравно, овде не треба оставити по страни штампане медије, као најстарије средство масовног општења са веома специфичним медијским средствима утицаја, али и друге жанрове литературе за које такође постоје сасвим поуздани индикатори њиховог делинквентног утицаја. Иако поједини аналитичари тврде, да штампа као средство масовне комуникације у том контексту остварује мањи утицај, јер се обраћа посебној категорији читалаца, чињеница је да криминалитет и други видови преступничког понашања у „дрним хроникама“ штампе и на насловним странама, понекад са нескривеним сензационализмом, заузимају водеће место међу свим темама које се обрађују.

Најважнији фактори криминалних подстицаја од стране медија би тако били: беспопштена борба медија за освајање медијског простора, учесталост и број конфликта који се приказују кроз медије и интерес медијског особља да задржи пажњу гледалаца, комерцијализација насиља и криминалитета као веома високо позициониране робе на тржишту, те прикази који стварају однос неразликовања уметничког од стварног, или засновани на подражавању и реакцији. Сагласност научника, без обзира на приступ питању социјализације младих, постоји у погледу схватања о медијима као једном од најзначајнијих чинилаца социјализације и формирања вредносних ставова и модела понашања младих чланова друштва. Медијска слика, бруталност приказује као ефикасан начин разрешавања било каквих проблема, а при том се стварају генерације присталица насиља. Даље, постоје становишта која говоре о томе да ТВ насиље потиче и охрабрује потенцијално агресивне особе на насилничко понашање (нарочито заступљено код групе америчких аутора). Насилник у медијима постаје пожељан модел опонашања – богат, снажан, угледан, успешан. Приговор овог становишта од стране социолога иде у смеру да медији нису узрочник насиља криминалног понашања већ агенс додатног утицаја на остваривање криминалне мотивације. Немачки криминолог са Универзитета у Минстеру (нем. *Muenster*), Ханс Јоахим Шнајдер (нем. *Hans Joachim Schneider*) даје јединствену слику медијског криминалитета као готово потпуно насилничког, односно таквога да се насиље улепшава и естетизује, а слика при томе не садржи негативне последице насиља, те да неки други чести облици криминалитета попут саобраћајног, имовинског и привредног нису заступљени. Телевизијски програм у овом случају делује као сила која откочује природне кочнице човекове контроле. На овом становишту углавном стоје и највиши полицијски службеници.¹²

Дакле, узајамне рефлексije медија и криминалитета, су веома сложене, а проучавање истих захтева приступ са различитих становишта. Један од главних проблема, који стоји као препрека у односу на дефинисање насилних садржаја у медијима, јесте диферентно тумачење и спорење научника, шта заправо спада у ту категорију. То доводи до различитих претпоставки, тумачења, а напослетку и резултата који се не могу уклопити у једну целокупну слику која би заокружила овај по много чему специфичан и комплексан феномен. Управо из тих разлога је пошаст криминала и насиља у свету медија један од разлога што је оно све чешћи предмет истраживања.

¹² Крешо Секулић, *Шта нас чини насилнима (између осталог)?*, <http://latrtrs.tv/program/tekst.php?id=722/15/04/2015>

Медији, супкултура и криминалитет

Бројне науке се баве истраживањем и проучавањем криминалитета у поредици за одговором, зашто људи чине злочине? Узроци криминалног понашања су разноврсни, а истраживачи су нарочито у последње три деценије, кроз своје истраживачке студије, апострофирали улогу масовних медија у промовисању насиља, посебно њихов утицај на децу и адолесценте. Медији нам презентују слике, видео игрице, филмове, у којима предњаче пљачке, убиства, насиље, наркоманија, проституција, алкохолизам и др. Надалеко позната предрасуда је „да једноставно узрок и последична веза између медија и понашања и ставова потрошача постоји“. Медији поред тога што пружају облик забаве, релаксације и облик стицања знања, могу такође истим интензитетом да допринесу променама у понашању, ставовима и карактеру појединаца у негативном погледу.

У последњих неколико година, о везама између *mass* медија и криминалитета бави се тзв. „културална криминологија“ (*eng. „cultural criminology“*), која користи интердисциплинарне методе изведене из криминологије, социологије и криминалистике. Утемељење за овај научни правац можемо наћи у радовима Коен (*eng. Cohen*) (1972/1980), Коен&Јанг (*eng. Cohen & Young*) (1973), Хал (*eng. Hall*) и други (1978). Наведени аутори су допринели разумевању улоге *mass* медија у конструисању појмова криминалитета и девијантности, али и потпунијем разумевању о генерисању нових форми социјалне и правне контроле.¹³

Културална криминологија на самом почетку свог развоја имала је акценат на анализи медија. Ова хибридна грана криминологије такође се наслања на традицију етнографских (*e. etnography*) студија, које истраживачу омогућавају да прати динамику узрочно последичних веза између криминалитета, културе и супкултуре. Криминалитет има флуидно значење и културална криминологија истраживачу криминалитета омогућава да интердисциплинарним методама разуме комплексни однос криминалитета и културе. Говорити о криминалитету као култури, односно о култури криминалитета, значи пре свега признати да је оно што преовлађује друштвене конвенције дефинишу као криминалитет, истовремено и супкултурално понашање које прати мрежа симбола, ритуала и заједничког мишљења.¹⁴ Изванредан пример о томе како супкултурни симболи криминалитета дјелују у више праваца и како у производњи значења криминалитета дјелују и починитељи и припадници агенција за спровођење закона нуди Милер (*eng. Miller*) (1995). Он је у више примера до-

¹³ Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics*, London: Macgibbon&Kee, London, 1972/1980; Stanley Cohen, Jock Young, eds., *The Manufacture of News: Deviance, Social Problems, and the Mass Media*, Constable, London, 1973; Stuart Hall, Chas Critcher, Tony Jefferson, John Clarke, and Brian Roberts, *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, Macmillan, London, 1978; Преузето из: Едина Бећиревић, Ванкривични субјекти политике сузбијања криминалитета-Дио IV, (у) Мирсад Абазовић, (и др.) *Политика сузбијања криминалитета*, Универзитет ААБ, Приштина, Универзитет у Сарајеву -Факултет криминалистичких наука, Сарајево/Приштина, 2006, стр.98.

¹⁴ Џеф Ферел (*eng. Jeff Ferrell*), „Cultural Criminology“, *Annual Review of Sociology*, 25, A Nonprofit Scientific Publisher, Palo Alto, USA, 1999, pp. 395-418.

кументовао како симболизам и стил припадника уличних банди креирају не само припадници банди, већ и полицајци који их приводе. Дакле, у Милеровој студији, полицајци „читајући“ значење симболизма уличних банди, одузимајући њихове ознаке и опрему, да би их затим јавно приказали, такође доприносе конструкцији значења тих симбола.¹⁵

Занимљиву студију о динамичном и флуидном односу између криминалитета и културе урадили су и Лајанг & Брејси (*енг. Lyung & Bracey*) (1995). Они су документовали мултиплициране слојеве производње значења и симболичке криминалитета кроз истраживање „субкултуре мотоциклиста“. Наиме, мотив ове субкултуре био је да се дигне глас против класне подељености капиталистичког друштва. У самом почетку симболи и значења ове субкултуре нису имали додира са криминалитетом, већ су носили политичку поруку. Међутим, начин на који су медији о њима извештавали, као и третман полиције према субкултури мотоциклиста претворили су их у субкултуру криминалитета. Дакле, ова субкултура је након креирања медијске слике која је потврђивала њихов симболизам криминалитета, усвојила слику који су формирали медији и временом је изгубила политички садржај. На тај начин форма „субкултуре мотоциклиста“ ослобођена је за садржаје криминалитета.¹⁶ Упркос томе и данас постоје „организације мотоциклиста“, попут „Анђела Пакла“ (*енг. „Hells Angels“*)¹⁷ које имају своју субкултуру (начин понашања, облачења, превозно средство које се користи, врста накита, интерно развијени кодови у споразумевању и многе друге елементе), а које су представљене од стране јавности кроз форму „субкултуре мотоциклиста“, са обрасцима понашања који симболизују криминалитет.

Дакле, поткултура или супкултура (неправилно изједначено подкултура и субкултура) скуп је норми, вредности и образаца понашања који разликују културу једне групе људи од културе шире заједнице којој та група припада. Супкултура је посебан, релативно затворен сегмент опште културе. За све припаднике одређене супкултуре заједничко је да чланови деле иста уверења,

¹⁵Jody A. Miller, „Struggles over the symbolic:gang style and the meanings of social control“ in: Ferrel J, Sanders CR, eds. „Cultural Criminology“, *Northeastern Univ.Press*, Boston, 1995, (213-34); Преузето из: Едина Бећиревић, *Ванкривични субјекти политике сузбијања криминалитета-Дио IV*, (у) Мирсад Абазовић, (и др.) *Политика сузбијања криминалитета*, Универзитет ААБ, Приштина, Универзитет у Сарајеву-Факултет криминалистичких наука, Сарајево/ Приштина, 2006, стр. 101.

¹⁶ Stephen Lyng, Mitchell Bracey, 1995. „Squaring the one percent:biker style and teh selling of cultural resistance“ in: Ferrel J, Sanders CR, eds. „Cultural Criminology“, *Northeastern Univ.Press*, Boston, 1995, (str.235-76); Преузето: Ibid

¹⁷ *Hells Angels* (Baza: Fontana, California); Криминалне радње: Дрога, убиства, прање новца, отмице, крађе, насиље. *Анђели пакла* су распрострањени преко шест континената, у укупно 26 земаља и преко 250 секција. Знаком Анђела пакла може се похвалити преко 2.500 искључиво белаца. Иако су често у медијима представљани као гок'н'ролл мотористи који на својим моторима крстаре земљом *Анђели пакла* су изузетно опасна мото банда која има велики број непријатеља. Познати су и по бруталности, један њихов члан је признао убиство 43 људи, а 1985. године је канадски огранак одлучио да шест њихових чланова нису достојни носити њихове ознаке па су их једноставно убили и оставили уз пут. Не сме се зборавити ни случај када су на концерту Rolling Stonesa изболи младу жену. <http://kult.com.hr/rubrike/auto-moto/803-top5-najopasnije-moto-bande.html/16/04/2015>.

обичаје, вредности, а често и начин облачења, исхране, понашања и моралних норми.¹⁸ Иначе сам појам супкултуре се појављује и пре теорије о делинквенцији, означавајући делове популације и социјализацијске процесе. Утемељитељем овог појма сматра се Алберт Коен (*енг. Albert K. Cohen*)¹⁹, који је тврдио да постоји култура унутар културе и да је друштво раслојено на супгрупе. Говорио је о делинквентној супкултури као о начину живота који је постао традиционалан и уобичајен, те да је управо тај специфични културни миље у коме одрастају млади главни фактор криминогеног понашања.

Наводи се да су се теорије супкултура развиле под знатним утицајем теорије културног конфликта и теорије диференцијалне асоцијације, формација супкултура преко идентификације, социјализације, а понекад и имитације.²⁰ Постоје три врсте делинквентних супкултура:

1. *Криминална (делинквентна) супкултура*. Криминална супкултура названа је још и супкултуром полупрофесионалног лопова. Такве супкултуре баве се криминалним активностима, од ситних крађа по продавницама, па све до тешких злочина. Припаднике, ових група одликује повезаност унутар групе и дисциплина. Од понашања млађих чланова зависи да ли ће опстати и напредовати у групи;
2. *Конфликтна супкултура* је супкултура у којој се статус и репутација стичу борбом с другим сличним групама, тучама и освајањем територија. Такав је случај и код неких данашњих уличних банди у САД-у и другим државама, где млади мушкарци без извора прихода, покушавају да стекну статус и репутацију у свом окружењу;
3. Последњи тип супкултуре је *супкултура повлачења*. Она се углавном односи на конзумације опојних средстава, првенствено дрога. Појединци који своје аспирације у друштву нису успели остварити падају у круг зависности од алкохолизма, дрога и ситног криминала, што их повлачи на маргине друштва.

Са различитим приступима и перспективама, безрезервно се може закључити да мас медији са насиљем које емитују доприносе распиривању насиља међу људима, без обзира на године, пол, расу или етничку припадност. Превасходно опасност лежи у чињеници да медији насиље приказују као нормалну и прихватљиву, неминовну пратећу појаву у друштву. Међутим, и самим чином гледања ситуације у којој насилник и криминалац пролазе некажњено, стимулише се агресивно понашање и депривира развој емпатије.

Истраживања су показала да медији практично воде „рат култура“ тако што ван друштвено прихватљивог сврставају одређене видове уметности, му-

¹⁸ Иван Виденовић, *Речник социјалног рада*, Удружење стручних радника социјалне заштите Србије; Друштво социјалних радника Србије; Асоцијација центра за социјални рад Србије; Унија студената социјалног рада, Београд, 2006.

¹⁹ *Albert K. Cohen* (15. јун, 1918 - 25. новембар 2014) био је истакнути амерички криминолог. Он је познат по својој теорији Супкултуре делинквентних урбаних банди, као и његовој утицајној књизи *Delinquent Boys: Culture of the Gang*. Обављао је дужност заменика председника Америчког друштва за криминологију, а 1993. године добио је *Edwin H. Sutherland* друштвену награду. http://en.wikipedia.org/wiki/Albert_K._Cohen/15/04/2015

²⁰ *Albert K. Cohen, Delinquent Boys: Culture of the Gang*, Free Press, Glencoe, 1971; Walter B. Miller – „Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency“, *Journal of Social Issues* 14, no. 3, The Society for the Psychological Study of Social Issues, Washington, 1958, pp. 5–19; Richard A. Cloward and Lloyd E. Ohlin, „Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs“, *The Sociological Quarterly* Vol. 2, No. 3, Wiley, 1961, pp. 222-224.

зике, као и неке етничке мањине и верске заједнице. У доминантним медијским сликама ове се групе додатно маргинализују. Њихова симболика добија карактеристику непристојног и друштвено неприхватљивог. Криминализовањем ових мањинских култура и агресивним методама превенције криминалитета још више се доприноси продубљивању узрока криминалитета. Наиме, стереотипи о овим мањинским културама, потврђују се у детективским филмовима, серијалима са видљивим елементима расне сегрегације и дискриминације (посебно у САД-у). У овим сценаријима починиоци су углавном популација црнаца и етничких мањина, а филмови позивају на њихову јавну осуду и строго кажњавање. На тај начин, значење криминалитета се и тривијализује и драматизује.²¹ При том се овим садржајима подстиче етничка, верска или расна мржња, чиме се шире међуетничке тензије, што напослетку угрожава стабилност друштва и ниподаштава постигнуте цивилизацијске тековине.

„Средства информисања би требало да истичу и да разобличавају околности под којима је одређено кривично дело извршено, околности које им доприносе или их спречавају, обавештавају о позитивним, односно негативним резултатима рада појединих служби откривања, кривичног гоњења или пресуђења. Такво информисање јавности о криминалитету може имати веома снажан повратни утицај на државне органе у смислу њиховог непосредног ангажовања на појединим програмским превентивним активностима.(...) С друге стране, средства информисања могу имати и криминогене ефекте, посебно ако су информације које се саопштавају јавности, по начину презентирања и садржају сензационалне, површне и необјективне.“²² Дефинитивно, утицај масовних медија на криминал и правду је веома значајан. О погубним последицама и негативним ефектима, већ је довољно речено. Међутим, уколико би масовни медији уложили, подједнако времена и напора да се смањи и расветли криминал, као што то чине за његову ескалацију, онда би они постали кључни фактори у превенцији криминала, што би и требало да буде њихова фундаментална улога у друштву.

Под својим широким окриљем проучавања друштвених догађаја, мас медији би с аспекта политике сузбијања криминалитета, требали да развијају друштвену одговорност у погледу откривања и истраге злочина, те хапшења починилаца кривичних дела и њихове јавне осуде. Такође, мас медији у савременом друштву, морају да буду водећи ванкривични субјекти превенције криминалитета са циљем безусловне декриминализације друштва.

Закључак

У савременом глобализованом свету и криминалци и терористи развили су транснационалне мреже, проширили делокруг својих активности и успоставили логистику на свим континентима. Криминалци су заправо постали главни корисници глобализације, јер све већи проток људи, новца и робе, пружа из-

²¹ Jeff Ferrel, „Cultural Criminology“, *Annual Review of Sociology*, A Nonprofit Scientific Publisher, Palo Alto, USA, 1999, p.408

²² Владимир Кривокапић, *Превенција криминалитета*, Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2006, стр. 212.

ванредне могућности за њихово „пословање“, уз смањене ризике за откривање. Међународни организовани криминал, глобализује своја тржишта, готово из идентичних разлога као и легалне мултинационалне корпорације, успостављајући „криминалне филијале“ широм света за „производњу, промет и дистрибуцију својих криминалних активности“. При том, убиства, насиље, застрашивања, трговина наркотицима, трговина људима, проституција, трговина оружјем, пљачке, разбојништва и друге криминалне делатности, настављају перманентно да „расту“, нарочито у земљама са неефикасним и корумпираним органима за спровођење закона. Модерно друштво, дефинитивно нема адекватна решења и одговоре за такву експанзију криминала уз мањак алтернатива за његово сузбијање. Основни субјекти политике сузбијања криминалитета, полиција и правосудје, више нису довољни да се боре са огромном количином „зла у људима“. Потребна је шира подршка заједнице, односно тзв. „ванкривичних субјеката“ за сузбијање криминалитета, где предњаче, породица, школа, али и масовни медији као потенцијално значајна „полуга“ у превенцији криминалитета.

Масовни медији су уопштено речено фасцинирани и опседнути криминалитетом, односно свим девијантним понашањима. Та њихова опседнутост овим феноменом може се одразити на обичног грађанина, конзумента информација, на позитиван или негативан/штетан начин. Медији јесу примарни извор информација јавности о криминалу. Људи се све више ослањају на медије, што је довело до социјалног отуђења, јер између себе све мање комуницирају. Руководени комерцијалним притисцима, занемарујући традиционалне новинарске критеријуме, медији су преузели главну улогу у преобликовању јавног мњења. Сензационалистичко извештавање о криминалним дешавањима, доводи до повећања гледаности или читаности неког медија, бољег рејтинга и профита, али и до претеривања о природи и обиму злочина, што резултира афективним реакцијама конзументата информација, тј. узнемирењем грађана и страхом од криминала. Научници који се баве проучавањем и истраживањем криминалитета, јединствени су у ставу да је друштво постало више насилно од појаве медијске индустрије. Експанзија филма, телевизије, компјутерске технологије, интензивирала је насиље. Бројне студије подупиру хипотезу да понављање и свеприсутност насиља у масовним медијима „храни криминал“. Медији играју кључну улогу у „регрутовању“ починилаца кривичних дела, али и у перцепцији јавности о криминалу. Уместо превентивне и едукативне улоге, масовни медији су „нехотице“ заузели позицију покровитеља криминала.

Интензивне друштвене промене које су захватиле глобално друштво, евидентне су између осталог, како у погледу односа друштва према криминалитету, тако и у медијској представи криминалитета. Међународна заједница безуспешно покушава да изнађе делотворан одговор за динамичну природу криминалитета. Како да боље разумемо и сагледамо позицију криминалитета као феномена у друштву и у медијима, упућују нас савремени научни приступи који третирају ову појаву. Један од њих је посебно „узбудљив“, нови простор криминологије, назван „културална криминологија“, који нам отвара нове видике о криминалитету и обезбеђује „освежавајућу“ алтернативу у односу на

традиционалне погледе на овај феномен. Културална криминологија, може се дефинисати на једноставан начин. То је једном речју „стављање злочина и контроле криминалитета недвосмислено у контекст културе“. Овај приступ у проучавању злочина, истражује много начина, где се културне динамике преплићу са трендовима криминалитета и контролом криминалитета у савременом друштву. Културална криминологија као релативно нови концепт у проучавању криминала, има „погледе“ који превазилазе традиционалне представе о криминалу. Она има шири фокус, који омогућава научницима и јавном мњењу да боље схвате криминалне радње, као део смислених људских активности, а истовремено покушава да преусмери/упути криминологију на савремене друштвене и културне промене. У датом контексту културална криминологија усмерава пажњу према томе како појединци настоје да реше одређене емоционалне конфликте, који су настали услед специфичности и противуречности савременог начина живљења.

Литература:

1. Cloward, Richard A. and Ohlin, Lloyd E. (1961): „Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs“, *The Sociological Quarterly* Vol. 2, No. 3, Wiley, pp. 222-224.
2. Cohen, Albert K. (1971): *Delinquent Boys: Culture of the Gang*, Free Press, Glencoe
3. Cohen, Stanley (1972/1980): *Folk Devils and Moral Panics*, Macgibbon&Kee, London
4. Cohen, Stanley and Young, Jock eds. (1973): *The Manufacture of News: Deviance, Social Prolems, and the Mass Media*, Constable, London
5. DeVito, Joseph A. (1997): *Human Communication – the Basic Course*, Longman, Harlow, England
6. Ferrell, Jeff (1999): „Cultural Criminology“, *Annual Review of Sociology*, 25, A Non-profit Scientific Publisher, Palo Alto, USA, pp. 395-418.
7. Hall, Stuart et al (1978): *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, Macmillan, London
8. Lyng, Stephen and Mitchell Bracey, Mitchell (1995): „Squaring the one percent: biker style and teh selling of cultural resistance“ in: Ferrel J, Sanders CR, eds., *Cultural Criminology*, Northeastern Univ.Press, Boston, pp. 235-76.
9. Miller, Jody A. (1995): „Struggles over the symbolic: gang style and the meanings of social control“ in: Ferrel J, Sanders CR, eds. „Cultural Criminology“, Northeastern Univ.Press, Boston, pp. 213-34.
10. Miller, Walter B. (1958): „Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency“, *Journal of Social Issues* 14, no. 3, The Society for the Psychological Study of Social Issues, Washington, 1958, pp. 5–19;
11. Schramm, Wilbur Lang, (1973): *Men, messages and media: I look ot human communication*, Harper and Row Publishers Inc., New York
12. Bećirević, Edina (2006): „Vankrivični subjekti politike suzbijanja kriminaliteta-Dio IV“, (u) Mirsad Abazović, (i dr.) *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Univerzitet AAB, Priština, Univerzitet u Sarajevu - Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo/Priština
13. Bjelajac, Željko (2014): „Alijenacija čoveka u eri naučnotehnološkog razvoja i globalizacije kao uzrok porasta i raznolikosti organizovanog kriminala“, *Kultura polisa*, god. XI (2014), br. 25, *Kultura – Polis*, Novi Sad, Institut za evropske studije, Beograd, str. 385-396.

14. Videnović, Ivan (2006): Rečnik socijalnog rada, Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije; Društvo socijalnih radnika Srbije; Asocijacija centra za socijalni rad Srbije; Unija studenata socijalnog rada, Beograd
15. Koković, Dragan: „Kultura u krizi i kriza kulture: slučaj Srbije“, [https:// fedorabg.bg.ac.rs](https://fedorabg.bg.ac.rs)
16. Krivokapić, Vladimir (2006): Prevencija kriminaliteta, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo
17. Prođović, Biljana (2011): „Uticaj medija na stavove i ponašanje čoveka- Mediji i moralna panika“, u: Kriza i perspektive znanja i nauke, Zbornik radova sa naučnog skupa „Nauka i savremeni univerzitet“, Filozofski fakultet u Nišu, Niš, str. 380-391.
18. Risteovski, Jelena: „Uticaj medija na maloletničku delinkvenciju u Srbiji“, <http://www.stetoskop.info>
19. Sekulić, Krešo: „Šta nas čini nasilnima (između ostalog)?“, <http://lat.rtrs.tv>
20. Džinić, Firdus (1978): Nauka o komuniciranju, Savremena administracija, Beograd
21. Džinić, Firdus i Bačević, Ljiljana (1977): Masovno komuniciranje u SR Srbiji, BIGZ, Beograd

Интернет извори:

<http://en.wikipedia.org>

<http://kult.com.hr>

<https://kriminalitetinjegovioblici.wordpress.com>

MEDIA, SUBCULTURES AND CRIME IN IN MODERN SOCIETY

Summary: Under the crime means the totality of the criminal activity in a given area. It is a phenomenon that is typical of social deviation, which threaten the general human values and civilizational achievements. Crime is very old and complex phenomenon, which in its complexity can not be exclusive, but must be treated and considered through the prism of philosophical, sociological, economic, psychological and legal aspects. Throughout history, the media always shown great interest in crime, offenders, and for justice as a value and principle for punishment as a means to protect society, public interest and the good, which has the purpose of repairing the physical perpetrator of a criminal offense. In recent years, the media have an important role in informing society members of criminal events which may affect them directly or indirectly. From the way of public perception, and the resulting social "structures of crime", and thus the social reaction to this anti-social phenomenon. In recent years, about relations between mass media and crime deals with "cultural criminology." Cultural criminology at the very beginning of its development was the focus on media analysis. This hybrid branch of criminology also draws on the tradition of ethnographic studies, which allows the researcher to monitor the dynamics of cause and effect connections between crime, culture and subculture.

Key words: crime, media, criminology culture, subculture